

TARIX DARSLARIDA KO'RGAZMALI QUOLLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Kodirov Bokijon Sobirjonovich

Namangan viloyat Kosonsoy tuman 7-maktab texnologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada tarix darslarini tashkillashtirish va ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar qo'llab dars tashkillashning ahamiyati tahlil etilgan bo'lib, unda ko'rgazmali qurollardan foydalanib dars samaradorligini oshirish ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: tarix, dars, jarayon, ko'rgazmali qurollar, material, didaktika.

Tarix o'qitishning asosiy maqsadi, albatta o'tmish tarixni urganish va Vatanga sodiq jamiyat kishisini tarbiyalashdan iborat. Tarixni o'qitish deganda-tarixiy material vatanga munosib ruhda tarbiyalash va kamol toptirish vazifalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan jarayon, yangi o'qituvchi va o'quvchilarning aqliy ichki hamda o'quv harakatlari tashqi jarayoni tushuniladi.

Darsning ko'rgazmali bo'lishi, uning o'quvchilardagi tayyor obrazlarga suyana bilishi, o'quv materialini bayon qilish vaqtida ko'rgazmali qurollardan foydalanish va ko'rsatmali qurollar vositasida o'quvchilarning bilish faoliyatini tezlashtirish hamda ularning o'rganilayotgan tarixiy asoslarni voqea va hodisalarni aynan o'zini yoki ularning tasvirlarini ko'rish yordamida o'rganishlari tushuniladi. Ko'rsatmali tasvirlar tarixiy fakt va hodisaarning tashqi ko'rinishigina emas, balki ularning ichqi mohiyatni ham ochib beradi. Tarix o'qitishda ko'rsatmalilikning ahamiyati tarixiy faktlarni, hodisalarni ko'rish organlari ishtirokida mushohada etish va ular haqida aniq tasavvur hosil qilish bilan chegaralanmaydi, murakkab tarixiy hodisalarni, tushunchalarni tushunib olishni ham yengillashtiradi, tarixni to'g'ri real tushunisha yordam beradi. Demak, tarixiy voqealar takrorlanmaydi. Shuning uchun ham tarixiy bilimning muhim manbai sifatida har xil ko'rsatmali qurollarni qabul qilamiz. Ular orqali tarixiy o'tmish gavdalanitiriladi. Faktlar konkretlashtiriladi.

Masalan: o'rta asr hunarmandchilik ustaxonasi bilan ingliz manufakturasining kartinasini fabrika-zavod kartinalari bilan taqqoslash orqali ijtimoiy taraqqiyot bosqichlarini, uning qonuniyatlarini o'zlashtirishga bo'ladi. Ko'rsatmali o'qitish usuli-nazorat, qabul qilish, esda saqlash, so'zlash malakalarini oshirishga yordam beradi.

Ko'rgazmali o'quv qurollari tashqi belgilariga ko'ra bosma, ekranli, tovushli o'quv qurollariga bo'linadi. Lekin u ham tez-tez ishlatiladi, ular tarixiy tasvirning mazmuni va xarakteriga ko'ra tasniflanadi, buning natijasida mavzu, rasm, shartli-grafik ko'rinish ajratib ko'rsatiladi. *Kartalar.* Siyosiy, tarixiy, geografik, iqtisodiy,

sinoptik xaritalar ma'lum (ular jahon sivilizatsiyalarining xronologik doirasini bir-biri bilan taqqoslab ko'rsatadi). Ushbu kartalarning barchasi tarixni o'rganishda muvaffaqiyatli qo'llaniladi.

Tarixiy xaritalar geografik asosda yaratilgan va voqealar yoki davrlar tarixining qisqartirilgan umumlashirilgan obrazli-belgili tasvirlari. Tarixiy xaritalar jo'g'rofiy xaritalardan farqli o'laroq, dinamik xarakterga ega bo'lib, ular jarayon va hodisalarning dinamikasini ochib beradi. Ular hududning qamrovi (dunyo, qit'a, davlatlar xaritalari), mazmuniga ko'ra (1. umumiy ko'rinish - ma'lum bir davr voqealari aks ettirilgan), 2. umumlashiruvchi - ma'lum joy va vaqt ichidagi muayyan hodisa va hodisalar), 3. tematik - hodisa va hodisalarni o'rganish mavzulari, masshtablar bo'yicha (katta, o'rta va kichik).

Ekran va ekran-tovush ko'rinishi orasida (*texnik ta'lim vositalari*) darslik va o'quv qo'llanmalari bilan birgalikda kino, film lentalar, audiodisklardan foydalanishni qayd etamiz. Slaydlar, shaffoflar, masalan, tarixning turli davrlarida yaratilgan me'moriy yodgorliklarni tahlil qilish imkonini beradi.

Masalan: voqealarni kartina orqali bayon qilishni ko'rib chiqamiz." Rossiyadagi birinchi dehqonlar urushi" degan mavzuda qo'zg'olonning olib borilishini ochib berishda rassom E.E.Lissnerning "Moskva yonida Bolotnikovning dehqonlar armiyasi jangining boshlanishi" kartinasidan foydalanamiz. Uni qo'yidagi faktlar bilan hikoya qilish mumkin: "Kartina Nijnie Kotli selosida Moskva yonidagi hal qiluvchi jang ifodalangan. U 1606 y. 2- dekabrda bo'lib o'tdi. O'ng tomonda otda turgan Ivan Bolotnikovning o'zi. U Nijnie Kotlidagi o'rnashgan dushman tomonga otlamayotgan otliq kazak bo'linmalarini qutlamoqda. Piyodalar ham tez yurmoqda. Qo'zg'olonchilarning har xil kiyimlari, qurollari aniq ko'rsatilgan. Dehqonlar qo'llariga tushgan narsalari: bolta, pichoq va hokazolar bilan qurollangan. Ularning ko'pchiligini o'zlari yasashgan yoki bo'lmasam Shuyskiy askarlari bilan bo'lgan jangda tortib olgan. Mana kartina 3 ot bilan tortib dushmandan olingan pushkani sudrab borayotir. Qo'riqchilarning birqanchasi tun, ayrimlari yarim tun, ayrimlari esa mis shlem ham kiyishgan, oyoq kiyimlari ham har xil. Bitta kazak orqalariga qo'llari bog'langan qo'lga tushgan ikkita dushmanni boshqaruvchiga olib borayotir. Bu hikoya orqali o'quvchilar Ivan Bolotnikov qo'zg'olonining mag'lubiyatga uchrash sabablarini ham anglaydi. Masalan: qatnashganlarning ijtimoiy tarkibining har xilligi, mos darajada qurollanish [1].

Tarix o'qitishda ijtimoiy guruhlarining, tarixiy shaxslarning tipik obrazlarini shakllantirishda portretlar katta o'rin tutadi. Ular bilan ishlashda tavsifnoma, tarixiy shaxs hayoti va xizmatlari haqida baen etiladi. Masalan: ("Jahon tarixi 7 sinf). Markaziy

hokimiyatning kuchayishi” (Fr.) degan mavzuda XVIII asrda Filipp da Shampen chizgan Kardinal Rishelening portretini foydalanish mumkin. U 1624-1642 yillarda Frantsiyani idora qilib turgan Kardinal unvonini olgan Rischele Frantsiyada kotolik cherkoviga boshchilik qilar va shu bilan bir vaqtda qirolning birinchi vaziri edi.

Xulosa qilib aytganimida, amalga oshirilgan ishlar natijasida tarix darslarida koʻrgazmalilikning oʻrni beqiyos, degan xulosaga kelish mumkin. Tarixni koʻrgazmali oʻqitishda obrazli vositalar asosiy oʻrinni egallaydi. Tarix darslarida rasm va multfilmlardan foydalanish oʻquvchilarning xotirasini, tafakkurini, tasavvurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulayev E.N. Tarixni oʻqitishda koʻrinish va muammoli yondashuv, Maktabda tarix oʻqitish, 2014 yil.
2. Gʻaffarov Ya.X, Gʻaffarova M. Oʻzbekiston xalqlari tarixini oʻqitish usullari.T., 1996
3. Sadiev A.Maktabda tarix oʻqitish metodikasi.T.,1988